„Az oroszbarát fordulatot semmiképpen sem lehet összhangba hozni a forradalom eszmeiségével” – Eörsi László szerint így torzította el a Fidesz 1956 emlékezetét

A történész szerint NER saját politikai céljainak rendelte alá a forradalmat, miközben kialakult egy súlyos ellentmondás. Az új kormány látványos változást hozhat, de kérdés, mi lesz akkor, ha az utolsó szemtanúk is meghalnak.

Láng Dávid; fotó: MTI, Kaiser Ákos - szmo.hu 2026. október 23.

Hetven év telt el az 1956-os forradalom óta, de az emlékezete körüli politikai küzdelmek máig nem értek véget. A NER idején az 1956-os Intézet megszüntetése, a 2016-os emlékév botrányai és a hivatalos történelmi narratíva átalakítása is komoly vitákat váltott ki. Az ellentmondások talán két éve váltak a legnyilvánvalóbbá, amikor Orbán Balázs arról beszélt, hogy Magyarország 1956-ból tanulva nem védekezne úgy egy orosz támadás ellen, ahogyan Ukrajna tette.

Eörsi László szerint a Fidesz a tudományos tényeket saját politikai céljainak rendelte alá, miközben a forradalom sokszínű történetéből egy leegyszerűsített képet alakított ki. A kormányváltás után azonban esély nyílhat az emlékezetpolitika újragondolására. A történészt arról is kérdeztük, mit kellene kezdeni a NER örökségével, és hogyan maradhat átélhető 1956, miután már az utolsó szemtanúk sem lesznek közöttünk.

– A Fidesz politikai identitásában kezdettől fontos szerepet játszott ’56, gondoljunk csak Orbán Viktor 1989-es újratemetési beszédére. Hogyan jutottunk el innen a NER későbbi emlékezetpolitikájáig?

– Nem szabad mindent visszavezetni kizárólag erre. Tény, hogy könnyű ezt csak Orbán Viktor 1989-es beszédéhez kötni, de az egy közös megmozdulás volt. Kétségtelen, hogy Orbán Viktor nagyon kedvezően jött ki abból a megemlékezésből. Utána viszont ez nem volt ilyen egyenes út mindahhoz, ami – legalábbis 2026-ig – bekövetkezett. Ennek nagyon is voltak árnyoldalai, amelyek alapján még inkább meg lehet (sőt, meg is kell) kérdőjelezni a Fidesz–KDNP elköteleződését 1956 iránt. A legjobb példa erre talán az, hogy Putyinék 2015-ben sikeresen rájuk erőltettek egy emlékművet. Hogy milyen módon, az már egy másik kérdés, de

> **a Nemzeti Sírkertben jelenleg is ott ez az emlékmű, amelyen olyan szöveg olvasható, mintha a Kádár-rendszerben élnénk: eszerint a szovjet katonák a magyar szabadságért áldozták az életüket.**

Tudom, hogy volt valamiféle ellenvetés, de ezt nem tudták keresztülvinni, így a Fidesz-időszak oroszbarát nyitásának – a „nyitás” itt enyhe kifejezés, inkább alávetettségről beszélnék – ez lett az egyik hozadéka. Innentől kezdve nehéz elképzelni, hogy a társadalom bármely része méltónak tartsa a Fideszt arra, hogy 1956 örökségét bármilyen szinten is képviselje.

– Mennyire volt emblematikus eleme a NER témához való hozzáállásának az 1956-os Intézet beszántása, illetve a Terror Háza fókuszba állítása Schmidt Máriával az élén?

– Ez az emlékezetpolitika nemcsak a 2010 utáni időszakot, hanem már a 1998-tól kezdődő periódust is rendkívül erőteljesen jellemezte a Fideszné. Ez egyébként a diktatúrák sajátja: amikor az emlékezetpolitikát egy párt vagy politikai csoport ennyire a hatalma alá vonja, az azt jelenti, hogy irtózik

bármiféle ellenvéleménytől, bármiféle másságtól, és csak azt tartja elfogadhatónak, amit ő vall – függetlenül attól, hogy az mennyire igaz.

Ez valósult meg aztán a tudományos intézeteket érintő politikában is. Már 1998 után megvonták a támogatást azoktól az intézményektől, amelyeket nem tartottak számukra kedvezőnek, vagy amelyek mondandójával nem tudtak azonosulni.

Akkoriban az ’56-os Intézet mellett a Politikatörténeti Intézet is ilyen volt, hogy csak ezeket említsem. Később, amikor kétharmaddal ismét hatalomra kerültek, további támadásokat indítottak. A 2016-os emlékév pedig meglehetősen csúfondárosan zajlott, elsősorban a Dózsa László-ügy miatt. Kiderült, hogy egy teljesen hamis narratíva került a megemlékezés élvonalába: óriásplakátokon mutatták be egy fegyveres fiú fotóját Dózsa László neve alatt, miközben később egyértelművé vált, hogy a képen valójában Pruck Pál látható. Ez az egész emlékév lefolyását is kedvezőtlenül befolyásolta. Aztán a számukra kedvező pillanatot kivárva 2019-ben beszántották az 1956-os Intézetet.

– Ez Schmidt Mária döntése volt?

– Igen, ebben a másfél évtizedben ő volt az emlékezetpolitika meghatározó alakja, rendre neki jutottak a megbízások.

Súlyos milliárdok elköltésével járt mindez, ráadásul igen csapnivaló módon: tudománytalan munkát végeztek, nem is általában, hanem gyakorlatilag mindig. A tudományosság látszata mögött politikai propaganda folyt.

Ugyanaz a szemléletmód érvényesült, mint a régi pártállamban: annak kellett mindenáron diadalt aratnia, amit a hatalom gondolt – nem pedig a tényeknek. Ez a Fidesz-féle emlékezetpolitika fő vonala.

– Milyen konkrét történelmi tények, szereplők szorultak háttérbe a NER ‘56-képében? Kikből lettek hősök, és kiket próbáltak meg kitörölni a kollektív emlékezetből?

– A „pesti srácokat”, a budapesti felkelőket emelték ki, és gyakorlatilag kizárólag nekik tulajdonították a forradalom sikerét – az ÁVH legyőzésének sikerét is –, s az egész forradalmi szabadságharc történetének egyedüli hőseivé őket léptették elő. Nehéz kimondanom, mert nálam talán senki nem foglalkozott többet velük, és magánemberként nagyon is szimpatizálok velük, de ez nem így történt. Ahhoz, hogy a forradalom kibontakozzon, kellettek először is a párton belüli ellenzékiek, majd az értelmiségiek – újságírók, művészek –, aztán a diákok. A forradalom előtt mindannyian lazították a rendszert: az enyhülés, az „olvadás” nagyon fontos feltétele volt a kirobbanásnak. És csak ezt követték a fegyveres felkelők, akik kétségkívül a leginkább vásárra vitték a bőrüket – közülük sokan életükkel fizettek. De nem lehet figyelmen kívül hagyni a munkástanácsokat sem, akiket szintén lényegében kívül hagytak a NER narratíváján – valószínűleg azért, mert őket „túl balosnak” tartották.

Ez így egy hamis kép. Inkább azt lehet mondani, hogy a társadalom jó része együttesen indította el a forradalmat.

Hogy miért alakult ki ez a torzítás? Mert a párton belüli ellenzékiek közül kerültek ki a Fidesz számára leginkább gyűlölt figurák – főleg azok, akikből később a Szabad Demokraták Szövetsége körei lettek –, és számukra e csoport lejáratása mindennél fontosabb volt. Nagy Imre is ebbe a körbe tartozott; bár őt Orbán Viktor személyében nem járatta le, bőven akadtak fullajtárjai, akik a legsúlyosabb rágalmakkal illették. Vásárhelyi Miklósról vagy Mécs Imréről nem is beszélve.

Eörsi László

– A NER fontos törekvése volt, hogy ’56-ot a mai politikai konfliktusok nyelvére fordítsák le. Mennyire lehetett összeegyeztetni a forradalom szabadságeszményét az Orbán-kormány Oroszországhoz fűződő viszonyával?

– Ez valóban nagyon ellentmondásos, és ugyanez igaz a Kínai Kommunista Párthoz fűződő viszonyra is. Harmadik példának ott van az is, hogy a párt felső köreihez emeltek vagy hívtak olyan személyeket is, mint például a III/III-as Horváth József – hogy csak egyetlen példát mondjak –, aki megtestesítette a régi pártállamot, legalábbis az állambiztonsági szerveit; mindezt teljesen gátlástalanul, nyíltan vállalva. Ezzel együtt is volt merszük állandóan kommunistázni, miközben soraikat évtizedek óta pártállami funkcionáriusok és beosztottak erősítették. A rendszerük pedig – még ha nem is diktatúra – egy autoriter rendszer volt, egyszemélyi hatalommal. A szólás- és médiaszabadság nagyon gyenge lábakon állt, a jogállamiság is sok sebből vérzett.

Az oroszbarát fordulatot pedig semmiképpen sem lehet összhangba hozni a forradalom eszmeiségével.

A jelenlegi Oroszország – Putyin vezetésével – zsarnoki rendszer, ahogy a Fidesz több másik szövetségese is keleti autokráciák közül került ki. Trump iránt is nagy volt a szimpátia – az ő demokrácia-felfogásáról is megvan a véleményünk. Ezek az eszmények nagyon távol állnak az ’56-os eszményektől, amelyek középpontjában a szabadság és a függetlenség állt. Ezt a Fidesz nemigen tisztelte – sőt, épp ellenkezőleg. Az orosz és kínai viszonnyal pedig ismét függésbe rántotta az országot.

– Orbán Balázs két évvel ezelőtt lényegében azt mondta, hogy ’56 tanulsága alapján nem lett volna helyes úgy védekezni az orosz támadással szemben, mint Ukrajna. Történészként hogyan értékeli ezt a kijelentést?

– Úgy értékelem, hogy bár ezt Orbán Balázs mondta, mondhatta volna Orbán Viktor is, hiszen ha neki ez nem tetszett volna, azonnal lemondatja utána. Kétségtelen tény, hogy lehet ezt mondani, de az annyit jelent, hogy meg kell adnunk magunkat az erősebb, a támadó, az agresszor előtt: föltett kézzel kell várnunk őket, és azt tenni, amit mondanak. Lehet így gondolni, de ennél távolabb már aligha lehet kerülni a szabadságeszménytől. Ha ezt mondjuk, akkor viszont nem lehet állandóan ’56-os forradalmárokra hivatkozni – pedig ezt sokszor tették, akár az Európai Unióban is. Nem olyasmi ez, amivel állandóan példálózni kellene, pláne nem akkor, ha közben a politikai gyakorlatban az ellenkezőjét hajtják végre.

– Van esély arra, hogy az új kormány visszaadja ’56-ot a történészeknek és a társadalomnak ahelyett, hogy ők is a saját politikai céljaikra használnák fel?

– Még nem látni a végét, de nagyon bízom benne. A jelek arra mutatnak, hogy a mostani kormány radikálisan szakít a Fidesz-féle felfogással ezen a területen.

Úgy látszik, hogy a tudományos világot is újraszervezik, és – ami számomra nagyon fontos – nem szándékoznak a kormánytól függő intézményeket létrehozni; ehelyett a tudományosság lenne a működés kritériuma.

Ez eddig egészen másként volt, és én úgy látom, minden jel arra mutat, hogy most ebbe az irányba fordul.

– Az elmúlt másfél évtizedben számos emlékmű, kiállítás, oktatási anyag formálta a hivatalos emlékezetet. Mihez kellene hozzányúlni, és mit kellene eltüntetni pusztán azért, mert a NER idején jött létre?

– Ez egy érdekes vita a szakmán belül. A Terror Házával például mi legyen? Van, aki szerint egy az egyben be kellene szántani. Egy másik, szintén kiváló történész szerint viszont változatlan formában kellene meghagyni, és bemutatni, hogy így nézett ki – vagyis ez volt akkoriban, 1998-2002 és különösen 2010–2026 között a rendszer politikai felfogása. Én talán inkább egy új, szilárd tudományos alapokon álló intézményt hoznék létre a helyén: egy XX. századi múzeumot. Ha már „terrorokról" beszélünk, akkor a kommün utáni rendszertől, sőt a 1918–19-es vörös és fehér terrortól kezdve, a zsidótörvényeken és a háborús, majd a nyilas rendszeren át a kommunista rendszerig – mindezt végig lehetne vinni. Van elég szakember, aki ezt nagyon jól meg tudná csinálni. Ugyanakkor, az előbb említett '56-os emlékművet, ami a Fiumei úti Nemzeti Sírkertben van, meghagynám – pontosan azért, hogy lássuk: ez ahhoz a korhoz kötődő felfogás. Egy-egy ilyet érdemes megőrizni, ahogy korábbról is megvan a régi kommunista szobrok jelentős része. Nem mindent kell lerombolni: szükség van valamiféle kontinuitásra is, amely megmutatja, hogy az egyes történelmi korszakok – akár a NER is – miként viszonyultak az emlékezetpolitikához és általában a múlthoz.

– Ha most beleszólhatna abba, hogyan tanítsák '56-ot az iskolában, min változtatna először? Mit kellene megértenie egy mai tizenévesnek a forradalomból azon túl, hogy megjegyzi az események kronológiáját?

– Elsősorban nem a biflázás híve vagyok. Inkább azt kellene megérteni, mi az üzenete, a lényege annak, ami miatt '56 fontos: a szabadság eszménye. Ez nem önmagában áll, hanem korábbi tradíciókhoz is kapcsolódik – sok mindenben visszanyúlt 1848-hoz is: gondoljunk csak a 12 pontra vagy a nemzetőrségre. Főleg a célkitűzéseket, a forradalom vívmányait kellene megérteni, és persze az események kronológiája is fontos – de nem úgy, hogy minden dátumot és időpontot „biflázva" kelljen tudni.

Fontos fejlemény az is, hogy ha minden igaz, végre nem egyetlen tankönyvet kell majd használni mindenhol: ha a tanárok több lehetőségből választhatnak, attól erősödik a tanszabadság, ami nagyon fontos.

– ’56 ma még különleges helyzetben van, hiszen egyszerre történelem és személyes emlékezet. Hogyan fog megváltozik a jelentése, amikor már senki nem él majd, aki személyesen átélte?

– Úgy fogunk rátekinteni a felnövő nemzedékekkel, ahogy az 1848-as forradalomra is tekintünk. Azzal kapcsolatban már mindenki a múltra gondol, semmiképpen sem napi politikai eseményként, hanem a történelem részeként kezeli.

– Mitől maradhat a jövőben is eleven és személyesen átélhető a története a fiatal generációk számára?

– Annyiban maradhat az, mint a Rákóczi-szabadságharc vagy akár Hunyadi Mátyás időszaka. Ha megvan hozzá a kellő tudás, a megfelelő installációk és eszközök – amelyek révén a fiatalok saját maguk fedezhetik fel és „járhatják be” a történetet –, akkor 1956-ot is ugyanúgy át tudják majd élni, mint a régebbi korokat, és más fontos események mellett továbbra is meghatározó szerepe lesz a magyar történelemben.